

سازوکارهای مبارزه با جرایم مواد مخدر در قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی

محمد موسی صادقی^۱

بشیر احمد نوری^۲

عبدالرحمن صابر^۳

چکیده

مواد مخدر افزون بر تأثیرات منفی بر بدن انسان، از دیرباز مورد استفاده قرار گرفته است. در نخست، کاربرد آن محدود به اهداف دارویی بود، اما به تدریج سوءاستفاده از این مواد افزایش یافته و اکنون به یکی از چالش‌های جدی جهانی تبدیل شده است. امروزه جرایم مرتبط با مواد مخدر نه تنها سلامت عمومی را تهدید می‌کند، بلکه بر امنیت و اقتصاد، ثبات سیاسی و ساختارهای اجتماعی کشورها نیز تأثیرات منفی دارد. این مسئله به‌ویژه در کشورهایی مانند افغانستان که از نظر جغرافیایی در مسیر تولید و ترانزیت مواد مخدر قرار دارند، اهمیت بیش‌تر پیدا می‌کند. تحقیق حاضر به بررسی سازوکارهای مبارزه با جرایم مواد مخدر در قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی پرداخته و تفاوت‌های موجود بین رویکردهای ملی و بین‌المللی را تحلیل می‌کند. این مقاله به روش مقایسه‌ای انجام شده و با استفاده از منابع حقوقی، قوانین ملی افغانستان و اسناد بین‌المللی، سیاست‌های مرتبط با جرایم مواد مخدر را مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهند که قانون‌گذاری در افغانستان جدا از رویکردهای جزایی، به سیاست‌هایی هم‌چون آگاهی‌رسانی، پیش‌گیری جامعه‌محور، پیش‌گیری بین‌المللی‌محور، پیش‌گیری اقتصادی‌محور، کاهش تقاضا، جای‌گزینی کشت و هم‌کاری‌های منطقه‌ای توجه داشته است. در مقابل، اسناد بین‌المللی بر پیش‌گیری، درمان و توان‌بخشی تأکید بیش‌تر دارند. اهمیت این تحقیق در این است که هماهنگی میان این دو رویکرد، می‌تواند به تدوین سیاست‌های موثرتر در مبارزه با جرایم مواد مخدر کمک کند.

کلیدواژه‌ها: مواد مخدر، جرم، سیاست‌های پیش‌گیرانه، قانون، اسناد بین‌المللی، سیاست جنایی.

^۱ عضو کادر علمی پوهنتون رنا

^۲ عضو مرکز تحقیقات علمی رنا

^۳ عضو کادر علمی پوهنتون رنا

ISSN: p 2789 - 1879

ISSN: e 2789 - 1887

Received: 12 / 10 / 2024

Accepted: 15 / 03 / 2025 *Rana Academic & Research Journal – Volume 8, Issue 04 (2025)*

Mechanisms for Combating Drug-Related Crimes in Afghan Laws and International Bills

Mohammad Musa Sadeqi ¹

Bashir Ahmad Noori ²

Abdulrahman Saber ³

Abstract

While drugs have long been used for medicinal purposes, their misuse has grown over time, making them a serious global issue. Beyond their harmful effects on human health, drug-related offenses now pose significant threats to public safety, economic stability, political order, and social structures—particularly in countries like Afghanistan, which plays a key role in drug production and transit. This research examines the strategies used to combat drug-related crimes within Afghan legislation and international legal frameworks, highlighting the differences between domestic and global approaches. Through a comparative analysis of legal sources, the study reveals that Afghan laws, in addition to criminal penalties, incorporate measures such as public awareness initiatives, community-based prevention, economic interventions, demand reduction, crop substitution, and regional collaboration. On the other hand, international frameworks place greater emphasis on prevention, treatment, and rehabilitation. The importance of this study lies in its focus on bridging these two perspectives to create more comprehensive and effective drug control policies.

Keywords: Drugs, crime, prevention policy, law, international documents, criminal policy.

1– Faculty Member of Rana University

2- Member of Rana Research Center

3- Faculty Member of Rana University

پدیده‌ی مواد مخدر در دهه‌های پسین به یکی از چالش‌های جدی نظام‌های حقوقی، امنیتی و اجتماعی در جهان بدل شده است. گسترش روزافزون تولید، قاچاق و مصرف مواد مخدر نه تنها تهدید جدی برای سلامت عمومی به شمار می‌آید، بلکه زمینه‌ساز تضعیف اقتدار دولت‌ها، رشد شبکه‌های جنایت‌کار سازمان‌یافته و افزایش ناامنی‌های منطقه‌ای و جهانی نیز بوده است. در این میان، افغانستان به عنوان یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان مواد مخدر در جهان، در کانون توجهات بین‌المللی قرار گرفته است. عواملی مانند موقعیت ژئوپولیتیک، ضعف در ساختار دولت، فقر، ناامنی، فساد گسترده و نقش اقتصاد مواد مخدر در معیشت بخشی از مردم، موجب شده‌اند که مبارزه با این پدیده با دشواری‌های بسیاری مواجه شود. افزون بر این، تعامل ضعیف نهادهای داخلی با نهادهای بین‌المللی و چالش‌های حقوقی موجود در تطبیق تعهدات بین‌المللی افغانستان، سبب شده است که روند مبارزه با مواد مخدر در این کشور با کارآمدی لازم همراه نباشد (ستوده، ۱۳۹۹: ۲۵). بنابراین، بررسی تطبیقی سیاست‌های حقوقی و میکانیسم‌های اجرایی در سطح ملی و بین‌المللی، می‌تواند راه‌گشای تدوین راهبردهای موثرتر باشد.

در افغانستان، قوانین و اسناد متعدد به منظور مقابله با جرایم مرتبط با مواد مخدر به تصویب رسیده است. با این حال، به نظر می‌رسد در سطح اجرا، سیاست جنایی دولت با چالش‌های متعدد مواجه است. این سیاست در بسیاری موارد نه تنها پاسخ‌گوی وضعیت پیچیده و فراگیر مواد مخدر نبوده، بلکه در هماهنگی میان نهادهای ذی‌ربط و نیز در انطباق با تعهدات بین‌المللی دچار کاستی‌های جدی است. مشکلاتی مانند عدم هماهنگی میان نهادهای اجرایی، ضعف در پیاده‌سازی برنامه‌های پیش‌گیرانه، و محدودیت‌های ساختاری نهادهای عدلی و قضایی، از جمله موانع موثر در اجرای موفق این سیاست‌ها به شمار می‌روند. این وضعیت، نیازمند بازاندیشی در سیاست جنایی موجود و تحلیل دقیق‌تر از ظرفیت‌ها و چالش‌های حقوقی، قضایی و اجرایی کشور در این حوزه است (اکبری، ۱۴۰۰: ۴۲). ضرورت پرداختن به این موضوع از چند جهت قابل توجه است: نخست آن‌که افغانستان در صدر کشورهای تولیدکننده‌ی تریاک قرار دارد و هرگونه ناکارآمدی در مبارزه با این پدیده، نه تنها امنیت ملی کشور را تهدید می‌کند، بلکه پیامدهای آن به کشورهای منطقه و جهان نیز سرایت می‌کند. دوم، سیاست جنایی ناکارآمد و ناهماهنگ می‌تواند زمینه‌ساز فساد، رشد شبکه‌های جنایی و نقض حقوق بشر گردد. از همین رو، بررسی و بازخوانی علمی این سیاست‌ها می‌تواند نقشی مهم در شفاف‌سازی نارسایی‌ها و ارائه‌ی راهکارهای کاربردی ایفا کند.

هدف تحقیق حاضر، تحلیل ماهیت جرم مواد مخدر و مقایسه‌ی تطبیقی مقررات مربوط به آن در حقوق داخلی افغانستان و اسناد بین‌المللی است. در این راستا، این نوشته تلاش دارد تا نقاط اشتراک و افتراق این دو نظام حقوقی را در زمینه‌ی سیاست‌گذاری جنایی، سازوکارهای اجرایی و نحوه‌ی برخورد با جرایم مرتبط با مواد مخدر شناسایی و تبیین کرد.

در رابطه با موضوع تحقیق، مطالعات متعدد صورت گرفته است که هر یک به یکی از ابعاد این پدیده پرداخته‌اند، اما خللهایی در آن‌ها به چشم می‌خورد. به‌طور نمونه، در مقاله‌ی «سیاست جنایی افغانستان در قبال مواد مخدر» از (حبیبی، ۱۳۹۷)، تمرکز اصلی بر بررسی قوانین افغانستان در حوزه‌ی مبارزه با مواد مخدر است، اما جنبه‌های اجرایی

و چالش‌های نهادی کم‌تر تحلیل شده است. هم‌چنین، مقاله‌ی «تاثیر مواد مخدر افغانستان بر امنیت ملی ایران و امنیت منطقه‌ای» از (ناصر ثقفی عامری، ۱۳۸۸)، گرچه به نقش افغانستان در قاچاق مواد مخدر و تهدیدات امنیتی ناشی از آن پرداخته، اما به سیاست داخلی و سازوکارهای مقابله‌ای افغانستان اشاره‌ی عمیقی نکرده است. مطالعه‌ی دیگر از (ابراهیمی و گلدوست، ۱۴۰۰) تحت عنوان «بررسی تطبیقی سیاست جنایی ایران و افغانستان در قبال مواد مخدر» سعی در تحلیل تطبیقی میان دو کشور دارد، اما سهم بررسی چالش‌های ساختاری افغانستان در آن محدود است. هم‌چنین تحقیق (حسین‌پوری و نصرتی، ۱۳۹۹) به نام «تبیین چالش‌های هماهنگی نهادی در مبارزه با مواد مخدر در افغانستان» به ضعف در هماهنگی میان نهادهای اجرایی اشاره دارد، اما تحلیل عمیقی از ریشه‌های این چالش‌ها ارائه نشده است.

فصل‌نامه‌ی

علمی - پژوهشی رنا

سال هشتم، شماره‌ی ۴

زمستان ۱۴۰۳ هجری

از این منظر، مقاله‌ی حاضر با تمرکز اختصاصی بر ساختار و عمل‌کرد سیاست جنایی افغانستان و تحلیل ابعاد قانونی، نهادی و تطبیقی آن، تلاش دارد خلاهای مطالعات پیشین را پر نموده و تصویر جامع‌تر از وضعیت موجود ارائه دهد. با توجه به بررسی منابع یادشده، می‌توان دریافت که اغلب آن‌ها یا تنها بر جنبه‌های حقوق داخلی افغانستان تمرکز داشته‌اند یا صرفاً از منظر امنیت منطقه‌ای به مسئله‌ی نگریسته‌اند و از تحلیل تطبیقی و جامع میان ساختارهای حقوقی داخلی و اسناد بین‌المللی غفلت ورزیده‌اند. از سوی دیگر، چالش‌هایی هم‌چون نبود انسجام میان سطوح تقنینی، قضایی و اجرایی، عدم بررسی نقش عملی نهادهای بین‌المللی در مبارزه با جرایم مرتبط با مواد مخدر و هم‌چنین فقدان نگاه نظام‌مند به سیاست جنایی پیش‌گیرانه در افغانستان از جمله خلاهای اصلی مطالعات پیشین است. تحقیق حاضر با بهره‌گیری از روش تحلیلی - مقایسه‌ای، تلاش می‌کند ضمن تجزیه و تحلیل قوانین و ساختارهای داخلی، این سازوکارها را با استانداردها و مکانیزم‌های بین‌المللی مقابله با مواد مخدر مقایسه نموده و کاستی‌های موجود را آشکار سازد. از این طریق، این نوشته می‌تواند نقش موثر در شناسایی نقاط ضعف، ارائه راهکارهای کاربردی و هموارسازی مسیر اصلاح سیاست جنایی افغانستان ایفا نماید. از این جهت، پرسش اصلی مطرح می‌شود که مکانیزم‌های مبارزه با جرایم علیه مواد مخدر در قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی چگونه‌اند؟

۱. جرایم مواد مخدر در قوانین افغانستان

منظور از مواد مخدر، هر ماده‌ی خام یا ساخته‌شده است که بیدارکننده یا آرام‌بخش باشد و به دنبال آن، ضرر جسمی، اجتماعی و اخلاقی داشته باشد (الطیار، ۱۳۸۶، ۹). سازمان جهانی صحت، مواد مخدر را این‌گونه تعریف نموده است: «دارو یا مواد مخدر در مفهوم کلی آن، هر ماده یا ترکیبی از چندماده‌ی کیمیایی و غیرکیمیایی است که از جمله مواد مورد نیاز بدن برای بقای سالم آن به شمار نرفته و مصرف آن‌ها احتمال تغییر در کارکرد بیولوژیکی و حتی ساخت بیولوژیکی بدن را مطرح می‌سازد» (UN, 2013). در قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر افغانستان، مواد مخدر چنین تعریف شده است: «ماده‌ی مخدر، نباتات، مواد یا مرکباتی است که در جدول‌های شماره ۱، ۲، ۳ و ۴ این قانون تصنیف‌بندی شده است» (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر، ۱۳۸۹، ماده‌ی ۵، بند ۱).

۱/۱. مصداق‌شناسی

در ماده‌ی سوم قانون مبارزه با مواد مخدر آمده است: شخصی که بدون جواز یا اجازه‌نامه، اعمال ذیل را انجام می‌دهد، مرتکب جرم قاچاق مواد مخدر شناخته شده و مطابق احکام این قانون مجازات می‌گردد: (۱) زرع نباتات

مولد مواد مخدر یا تولید، تهیه، پروسس، خرید و فروش، نگهداشت، توزیع، کمیشن‌کاری، واردات و صادرات، حمل و نقل، عرضه، استعمال، ذخیره و اخفای هر ماده یا مخلوط حاوی یکی از مواد مندرج جدول‌های شماره ۱، ۲، ۳، منضمه‌ی این قانون ممنوع می‌باشد. ۲) عمل‌کرد و فعالیت‌های مندرج جزء ۱ این ماده در مورد هر ماده‌ی کیمیاوی یا ماده‌ی اولیه‌ی مندرج جدول‌های شماره ۴ منضمه‌ی این قانون به منظور استعمال در زرع، تولید و ترکیب غیرقانونی مواد مخدر یا مواد بی‌هوش‌کننده. ۳) به‌دست آوردن، خرید و فروش و انتقال خشخاش و بنگ‌دانه صورت گرفته می‌تواند، مشروط بر این‌که به مقصد استعمال آن، در حالتی که این قانون آن را منع کرده است، موجود نباشد» (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر، ۱۳۸۹: ماده‌ی ۳).

با توجه به ماده‌ی قانون در فوق، تولید، قاچاق و استعمال مواد مخدر در قوانین افغانستان به عنوان مصادیق اصلی جرایم مواد مخدر شناخته شده‌اند. این جرایم به دلیل تهدیدهای جدی علیه امنیت عمومی، سلامت اجتماعی و ثبات اقتصادی، در نظام‌های حقوقی مختلف به شدت در نظر گرفته شده‌اند.

تولید مواد مخدر: تولید مواد مخدر شامل کشت، تهیه و ساخت مواد مخدر است که در قوانین داخلی افغانستان جرم‌انگاری شده است. در ماده‌ی سوم قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر افغانستان (۱۳۹۶) به صورت صریح تولید مواد مخدر را جرم تلقی کرده و هرگونه کشت، تولید، تهیه و ساخت مواد مخدر را ممنوع اعلام کرده است (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۳). این قانون تأکید دارد که نه تنها تولید مستقیم مواد مخدر، بلکه تولید مواد کیمیاوی مورد استفاده در فرایند تولید نیز جرم محسوب می‌شود (همان، ماده‌ی ۳، بند ۲).

قاچاق مواد مخدر: در قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر افغانستان، قاچاق چنین تعریف شده است: قاچاق عبارت است از «زرع تخم نباتات مولد مواد مخدر یا تولید، تهیه، پروسس، خرید و فروش، نگهداشت، توزیع، کمیشن‌کاری، واردات، صادرات، حمل و نقل، عرضه، استعمال، ذخیره، اخفای ماده یا مخلوط حاوی یکی از مواد مندرج جدول‌های شماره (۱، ۲، ۳) منضمه‌ی این قانون» (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹: ماده‌ی ۵، بند ۲). قاچاق مواد مخدر یکی از مهم‌ترین مصادیق جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی است که در قوانین داخلی و بین‌المللی به شدت جرم‌انگاری شده است.

در قوانین افغانستان، ماده‌ی سوم قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر، هرگونه حمل، انتقال، خرید، فروش، توزیع، کمیشن‌کاری، واردات و صادرات مواد مخدر را بدون مجوز قانونی، جرم دانسته است (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۳). این قانون تأکید دارد که افزون بر مجازات قاچاق‌چیان، افرادی که در فرایند جابه‌جایی مواد مخدر هم‌کاری می‌کنند، مشمول پیگرد قانونی خواهند بود (همان، ماده‌ی ۳، بند ۱ و ۲).

استعمال مواد مخدر: استعمال مواد مخدر در قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی، به عنوان یکی از مصادیق جرایم مواد مخدر شناخته شده است. با این حال، برخی از مقررات در شرایط خاص، آن را به عنوان یک وضعیت درمانی نیز در نظر گرفته‌اند.

در قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر افغانستان (ماده‌ی ۵۷)، استعمال مواد مخدر را جرم دانسته، اما برای افراد معتاد، امکان ارسال به مراکز درمانی را فراهم کرده است (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۵۷). بر اساس این ماده، در صورتی که مصرف‌کننده‌ی مواد مخدر به عنوان یک فرد معتاد شناخته شود و داکتر

متخصص اعتیاد او را تایید کند، به جای مجازات کیفری، به مراکز بازپروری اعزام خواهد شد. این قانون نشان‌دهنده‌ی تمایز میان مصرف‌کنندگان عادی و معتادان از نظر مسوولیت کیفری است.

بنابراین، قوانین افغانستان، تولید، قاچاق و استعمال مواد مخدر را به‌عنوان جرایم مهم تلقی کرده و برای آن‌ها تدابیر مجازاتی خاصی در نظر گرفته‌اند. تولید مواد مخدر به دلیل نقش آن در زنجیره‌ی تامین، یکی از جرایم پایه‌ای در حوزه‌ی مبارزه با مواد مخدر محسوب می‌شود. در کنار آن، قاچاق مواد مخدر به عنوان یک جرم سازمان‌یافته‌ی بین‌المللی شناخته شده که نیازمند هم‌کاری بین‌المللی برای مقابله با آن است. در نهایت، استعمال مواد مخدر، اگرچه یک رفتار فردی محسوب می‌شود، اما به دلیل آثار اجتماعی و بهداشتی آن، در قوانین ملی و اسناد بین‌المللی جرم‌انگاری شده است.

فصل‌نامه‌ی

علمی - پژوهشی رنا

سال هشتم، شماره‌ی ۴

زمستان ۱۴۰۳ هـ.ش

واردات و صادرات غیرقانونی مواد مخدر: هرگونه انتقال، حمل و جابه‌جایی مواد مخدر به داخل یا خارج از مرزهای افغانستان، بدون مجوز قانونی و خارج از چارچوب نظارت نهادهای ذی‌صلاح، یکی از جرایم سنگین و تهدیدکننده‌ی امنیت ملی محسوب می‌شود. این جرم نه تنها سیستم اقتصادی کشور را متاثر می‌سازد، بلکه جایگاه افغانستان را به عنوان یکی از مسیرهای اصلی ترانزیت بین‌المللی مواد مخدر تثبیت می‌کند و باعث افزایش فشارهای بین‌المللی بر کشور می‌شود. مطابق ماده‌ی ۱ قانون مبارزه در برابر مسکرات و مواد مخدر، «انتقال، واردات، صادرات، ترانزیت، خرید، فروش، توزیع، ذخیره و حمل مواد مخدر بدون مجوز رسمی، جرم پنداشته شده و عامل آن مطابق احکام این قانون مورد پیگرد قرار می‌گیرد» (قانون مبارزه با مسکرات و مواد مخدر، ۱۳۸۹: ماده‌ی ۱).

حمل و نقل غیر قانونی مواد مخدر: انتقال و جابه‌جایی مواد مخدر در داخل کشور، حتی در صورت عدم قصد توزیع، فروش یا تجارت، مطابق با قوانین نافذهی افغانستان جرم محسوب می‌شود. قانون‌گذار در افغانستان، به منظور کنترل کامل بر چرخه‌ی تولید، حمل و مصرف مواد مخدر، این عمل را نیز در جمع جرایم مرتبط با مواد مخدر قرار داده است. بر اساس ماده‌ی ۱ قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات و مواد مخدر، هرگونه جابه‌جایی، حمل یا نگهداری مواد مخدر بدون مجوز رسمی از نهادهای ذی‌صلاح، قابل پیگرد بوده و مجازات قانونی برای آن پیش‌بینی شده است. فلسفه‌ی جرم‌انگاری این عمل در داخل کشور، جلوگیری از تشکیل شبکه‌های زیرزمینی انتقال، محدود ساختن دسترسی به مواد مخدر، و هم‌چنین قطع زنجیره‌ی توزیع است که نقش مهم در کاهش عرضه در بازار سیاه دارد. این تدبیر قانونی در کنار دیگر سیاست‌های جزایی، نشانه‌ای از رویکرد سخت‌گیرانه و پیش‌گیرانه‌ی دولت افغانستان در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر می‌باشد (همان، ماده‌ی ۱).

«هر شخصی که بدون جواز قانونی مواد مخدر یا مواد روان‌گردان را حمل، انتقال یا در وسایط نقلیه، منزل، انبار یا سایر اماکن ذخیره و نگهداری نماید، مرتکب جرم شناخته شده و مطابق با احکام این قانون مورد پیگرد عدلی قرار می‌گیرد» (قانون مبارزه علیه مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۱۲). ماده ۱۲ این قانون یکی از مهم‌ترین مواد در زمینه‌ی مقابله با حمل و نقل و نگهداری غیرقانونی مواد مخدر است که به صورت شفاف و بدون ابهام، هرگونه جابه‌جایی، حمل، انتقال یا ذخیره‌سازی مواد مخدر و روان‌گردان را، در نبود مجوز قانونی، جرم تلقی می‌کند.

نگهداری و ذخیره‌سازی مواد مخدر: هرگونه اقدام به انبار کردن، ذخیره‌سازی یا مخفی‌سازی مواد مخدر، حتی اگر مقدار آن اندک باشد و بدون ارتباط مستقیم با توزیع یا فروش صورت گیرد، مطابق با قوانین افغانستان

جرم انگاری شده است. قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر این نوع رفتار را به دلیل نقش آن در تسهیل چرخه ی قاچاق، گسترش اعتیاد و ایجاد شبکه های غیرقانونی، به شدت مورد پیگرد قرار می دهد. طبق ماده ی ۱ این قانون، هر نوع نگهداری مواد مخدر بدون مجوز رسمی از مراجع ذی صلاح، از مصادیق جرایم قابل تعقیب کیفری است. این جرم می تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد؛ از جمله نگهداری خانگی مواد مخدر، پنهان سازی در اماکن عمومی نظیر پارک ها، انبارها و زیرزمین ها یا حمل آن در وسایل نقلیه ی شخصی یا عمومی. سیاست قانون گذار در این زمینه مبتنی بر پیش گیری از تاسیس و تقویت زنجیره ی غیرقانونی تامین مواد مخدر و هم چنین محدود سازی دسترسی آسان به این مواد در سطح جامعه است (قانون مبارزه با مواد مخدر و مسکرات، ۱۳۸۹: ماده ی ۱).

توزیع و فروش مواد مخدر: یکی از خطرناک ترین و اثرگذارترین مصادیق جرایم مرتبط با مواد مخدر، توزیع و فروش این مواد است. این عمل نه تنها موجب گسترش دامنه ی مصرف در سطح جامعه می گردد، بلکه به عنوان یکی از مراحل اصلی در زنجیره ی تولید تا مصرف مواد مخدر شناخته می شود که معمولاً توسط شبکه های مجرمانه و سازمان یافته مدیریت می شود. فروش و توزیع مواد مخدر اغلب با سایر جرایم از قبیل پول شویی، قاچاق انسان، فساد اداری و تروریسم پیوند دارد. از همین رو، قانون گذار تلاش کرده است تا با جرم انگاری قاطع این رفتار، از توسعه ی آن جلوگیری کند. قانون مبارزه علیه مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن (مصوب ۱۳۹۶) در چندین ماده، به طور صریح این رفتار را غیرقانونی و جرم دانسته و مجازات های شدید را برای مرتکبین آن در نظر گرفته است. به ویژه در ماده ی ۱۵ این قانون، به صورت شفاف بیان شده است که: «فروش یا توزیع مسکرات، مواد مخدر و مواد کیمیاوی که در تولید آن استفاده می شود، بدون مجوز رسمی، منع بوده و مرتکب آن مطابق به احکام این قانون مجازات می گردد». این ماده بیان گر آن است که فروش و توزیع مواد مخدر، صرف نظر از مقدار آن یا قصد نهایی از فروش، مادامی که فاقد مجوز قانونی باشد، ممنوع و مستوجب مجازات است. در واقع، قانون گذار در این جا اصل ممنوعیت مطلق توزیع و فروش بدون مجوز را مورد توجه قرار داده، بدون این که نیاز به اثبات ضرر اجتماعی یا انگیزه فردی باشد. هم چنین، دایره ی شمول این ماده تنها به مواد مخدر محدود نمی شود، بلکه مواد کیمیاوی مورد استفاده در تولید مواد مخدر را نیز دربر می گیرد که این موضوع نشان دهنده ی رویکرد پیش گیرانه قانون است. از سوی دیگر، این قانون برای موارد عمده فروشی یا مشارکت گروهی در توزیع، مجازات های سنگین تری در نظر گرفته است. به طور نمونه، مواد ۴۰ و ۴۲ همین قانون در خصوص مجازات قاچاق چیان و توزیع کنندگان اصلی، شامل حبس های طویل المدت، مصادره ی دارایی ها و محرومیت های اجتماعی می باشد. این تدابیر در راستای کاهش جذابیت اقتصادی فروش مواد مخدر و قطع منافع مجرمین سازمان یافته اتخاذ شده است. در مجموع، توزیع و فروش مواد مخدر از جمله جرایمی است که پی آمدهای مستقیم بر سلامت جامعه، نظم عمومی و اقتصاد کشور دارد. به همین دلیل، قانون گذار افغانستان آن را در زمره ی جرایم مهم و دارای پی آمدهای گسترده قرار داده و برخورد شدید با آن را از اولویت های اساسی سیاست جنایی کشور دانسته است.

۱/۲. راهکارهای مبارزه با جرایم مواد مخدر

مبارزه با جرایم مواد مخدر در افغانستان یکی از چالش های اساسی است که به دلیل موقعیت جغرافیایی و وضعیت امنیتی کشور پیچیدگی های خاصی دارد. دولت افغانستان با تصویب قوانین مختلف، به همراه هم کاری های

بین‌المللی، در تلاش است تا تولید، قاچاق و مصرف مواد مخدر را کاهش دهد. برای مبارزه با جرایم مواد مخدر، میکانیزم‌های زیر در نظر گرفته شده است.

پیش‌گیری جامعه‌محور: قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان بر ضرورت هماهنگی میان دولت و نهادهای غیردولتی در راستای پیش‌گیری و مبارزه با مواد مخدر تأکید دارد. در این راستا، ماده‌ی دوم این قانون به برخی اهداف کلیدی اشاره کرده است که شامل جلوگیری از تولید و توزیع مواد مخدر، مجازات مرتکبین، کنترل مواد کیمیاوی و جلب هم‌کاری نهادهای غیردولتی داخلی و بین‌المللی می‌شود (قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۲). از این میان، بندهای ۵ و ۷ ماده دوم، بیش‌ترین ارتباط را با سیاست‌های پیش‌گیرانه مبتنی بر هم‌کاری جامعه‌ی مدنی دارند.

فصل‌نامه‌ی

علمی - پژوهشی رنا

سال هشتم، شماره‌ی ۴

زمستان ۱۴۰۳ ه‍.ش

بند ۵ ماده‌ی دوم قانون، به «تأمین هماهنگی میان ادارات دولتی و غیردولتی» اشاره دارد که در چارچوب سیاست جنایی مشارکتی قابل تحلیل است. این امر نشان‌دهنده‌ی تمایل قانون‌گذار به نقش‌آفرینی سازمان‌های غیردولتی (NGO)^۴ (در اجرای راهبردهای مبارزه با مواد مخدر است. با این حال، همان‌طور که لازر^۵ (۱۳۹۲، ۱۴۵) بیان می‌کند، پیش‌گیری مشارکتی تنها به هم‌کاری دولت و سازمان‌های غیردولتی محدود نمی‌شود، بلکه باید شامل مشارکت مستقیم شهروندان و انجمن‌های محلی باشد. در افغانستان، بسیاری از جوامع محلی و انجمن‌های اجتماعی می‌توانند نقش مهم در کاهش گرایش به مواد مخدر ایفا کنند، اما قانون به این جنبه توجه چندانی نکرده است.

هم‌چنین، بند ۷ قانون بر «جلب هم‌کاری و مساعدت سازمان‌های غیرحکومتی داخلی و خارجی» تأکید دارد که گامی در جهت هم‌کاری بین‌المللی محسوب می‌شود. با این حال، هم‌چنان اشاره‌ای به نقش نهادهای اجتماعی و محلی در سیاست‌های پیش‌گیرانه نشده است (قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۲، بند ۷). این در حالی است که جوامع محلی می‌توانند از طریق آگاهی‌بخشی، ایجاد فرصت‌های شغلی جایگزین برای کشاورزان و حمایت از خانواده‌های آسیب‌دیده، نقش کلیدی در کاهش مصرف و تولید مواد مخدر داشته باشند. در مجموع، قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان رویکرد نسبتاً محدود نسبت به سیاست جنایی مشارکتی دارد. درحالی‌که به هم‌کاری سازمان‌های غیردولتی اشاره شده است، اما سایر اجزای جامعه‌ی مدنی، مانند انجمن‌های اجتماعی و نهادهای محلی، از دایره‌ی مشارکت خارج مانده‌اند. پیش‌گیری موثر نیازمند حضور فعال این نهادها است تا جامعه نه تنها به عنوان ناظر، بلکه به‌عنوان کنش‌گر در فرایند مبارزه با مواد مخدر نقش‌آفرینی کند.

پیش‌گیری بین‌الملل محور: با توجه به اهمیت هماهنگی‌های بین‌المللی در راستای مبارزه با مواد مخدر، قانون‌گذار افغانستان نیز به این مسئله توجه نموده و ایجاد هماهنگی‌های بین‌المللی را به عنوان یکی از راهکارهای مبارزه‌ی موثر با این پدیده بیان کرده است. بر اساس بند پنجم و هفتم ماده‌ی دوم قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات و مواد مخدر، دولت وظیفه دارد که «هماهنگی لازم را در زمینه‌ی تشدید مبارزه در برابر مواد مخدر در ساحه‌ی ملی و بین‌المللی» انجام دهد.

⁴ Non-Governmental Organization

بر اساس بند ۵ ماده‌ی دوم، «دولت موظف است همکاری‌ها و مساعدت‌های وسیع و همه‌جانبه‌ی ادارات و موسسات داخلی و خارجی در امر مبارزه علیه‌ی مواد مخدر را جلب و جذب نماید» (قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات و مواد مخدر، ۱۳۸۹: ماده‌ی ۲، بند ۵).

این مسئله، در چارچوب نظریه‌ی پیش‌گیری مشارکتی جرم، به‌ویژه در سطح بین‌المللی، نقش کلیدی دارد. مبارزه با مواد مخدر یک مشکل فراملی است که نیازمند همکاری و هماهنگی گسترده در سطح کشورهای مختلف است. در این زمینه، همکاری‌های بین‌المللی، به‌ویژه در زمینه‌ی تبادل اطلاعات، مبارزه با قاچاق مواد مخدر و هماهنگی در اجرای قوانین و سیاست‌ها، می‌تواند تاثیر بسیار زیاد در کاهش تهدیدات ناشی از مواد مخدر داشته باشد.

در این راستا، امضای معاهدات و پروتکل‌های بین‌المللی برای تقویت مبارزه در برابر قاچاق مواد مخدر و ایجاد همکاری‌های قانونی و اجرایی میان کشورها ضروری است. از این طریق، افغانستان می‌تواند از حمایت‌های حقوقی و عملی کشورهای مختلف و نهادهای بین‌المللی بهره‌مند شود و در جهت تقویت نظام مبارزه با مواد مخدر خود گام‌های موثرتر بردارد.

پیش‌گیری اقتصادمحور: یکی از سازوکارهای که در قوانین افغانستان مورد توجه قرار گرفته است، اقتصادمحوری است. این میکانیزم، دو بعد را شامل می‌شود: نخست، تخریب مزارع کوکنار. تخریب مزارع کوکنار یکی دیگر از راهکارهای مبارزه با مواد مخدر در افغانستان است. این امر بیش‌تر توسط اداره‌ی پلیس مبارزه با مواد مخدر انجام می‌شود. ماده‌ی ۲۱ قانون مبارزه در برابر مسکرات و مواد مخدر بر تخریب مزارع کوکنار و نابودی مواد مخدر ضبط‌شده تاکید دارد و نقش پلیس مبارزه با مواد مخدر را در این روند مشخص می‌کند. این تخریب باید با هماهنگی وزارت مبارزه با مواد مخدر انجام شود و نابودی مواد ضبط‌شده نیز باید در حضور نمایندگان نهادهای ذی‌صلاح، از جمله دادستانی، امنیت ملی و اداره‌ی حفاظت محیط زیست، صورت گیرد تا از سوءاستفاده‌ی احتمالی جلوگیری شود. هم‌چنین، این ماده بر رعایت ملاحظات زیست‌محیطی تاکید کرده و استفاده از مواد شیمیایی و بیولوژیکی را بدون تایید وزارت‌های مربوطه ممنوع می‌داند. با وجود این، اجرای موثر این سیاست نیازمند تامین امنیت مناطق زراعتی، ارایه‌ی حمایت‌های اقتصادی به دهقانان و ترویج کشت‌های جایگزین قانونی است تا از وابستگی اقتصادی آنان به کوکنار جلوگیری شود.

تخریب مزارع کوکنار به عنوان یک راهکار عملی برای کاهش عرضه‌ی مواد مخدر، نیازمند همکاری همه‌جانبه‌ی نهادهای دولتی، امنیتی، محیط زیستی و اجتماعی است. این رویکرد نه تنها نیازمند مداخله‌ی اجرایی پلیس است، بلکه مستلزم وجود پشتیبانی‌های اقتصادی و اجتماعی از دهقانان به‌منظور ایجاد انگیزه برای پذیرش کشت‌های جایگزین می‌باشد. افزون بر اساس تئوری پیش‌گیری مشارکتی، باید به این نکته توجه داشت که مبارزه با قاچاق و تولید مواد مخدر بدون تعامل با جامعه‌ی محلی و تامین امنیت اجتماعی ممکن است به‌جای کاهش این مشکل، آن را به مناطق دیگر منتقل کند. دوم، ارایه‌ی کشت بدیل: بر اساس بند ۶ ماده‌ی دوم قانون مبارزه با مواد مخدر، یکی از اهداف قانون مبارزه با مواد مخدر به رهبری وزارت مربوطه، «تشویق دهقانان در امر تعویض زرع کوکنار و بنگ به سایر نباتات مفید و تامین کمک‌های مادی و تخیکی به دهقان‌ها» است. به همین منظور وزارت‌های زراعت و مالداري، احیا و انکشاف دهات و وزارت مبارزه با مواد مخدر، پالیسی مشترکی را در سال ۱۳۹۴ روی

دست گرفته و در چوکات آن، معیشت بدیل را برای دهقانان مواد مخدر ارایه می‌نمایند. «این پالیسی دارای دو بخش است؛ بخش نخست آن، شامل نگاهی بر تاریخچه‌ی مشکل کشت کوکنار، تحلیل و تجزیه‌ی این مسئله و چگونگی راه حل آن توسط دولت افغانستان و جامعه‌ی جهانی با تمرکز بیش‌تر بر معیشت بدیل و کمک به دهقانان می‌باشد و بخش دوم آن، در مورد مرحله‌ی اجرایی این پالیسی توسط وزارت‌های مربوطه خواهد بود. این پالیسی ملی توسط تمام وزارت‌های هم‌کار به مرحله‌ی اجرا گذاشته شده است (گزارش وزارت مبارزه با مواد مخدر، ۲۰۱۱، ۷). در این مورد، دولت افغانستان با هم‌کاری وزارت‌های مختلف و پشتیبانی جامعه‌ی جهانی، تلاش کرد تا راه‌حل‌های پایدار و جایگزینی را برای کشاورزان فراهم کند تا از کشت کوکنار جلوگیری نماید. سیاست کشت بدیل می‌تواند به عنوان یک روش پیش‌گیرانه برای کاهش تولید مواد مخدر به کار گرفته شود، به‌ویژه اگر این برنامه‌ها با حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی همراه باشد.

کاهش تقاضای مواد مخدر: یکی از راه‌های مبارزه با مواد مخدر، کاهش تقاضای مواد مخدر در افغانستان و جهان است. امروزه میلیون‌ها انسان در افغانستان معتاد به مواد است. با توجه به این مسئله که بازار تریاک امروزه در دست مافیاهای مواد مخدر و قاچاق‌بران در این کشور است، دولت می‌تواند راهکارهای عملی برای کاهش تقاضاها روی دست گیرد. ممکن است راه‌های زیادی در این زمینه وجود داشته باشد، اما در سطح کل می‌توان دو راهکار پیشنهاد کرد: تداوی معتادان به مواد مخدر و عرضه‌ی مواد به معتادان از سوی دولت.

روی همین اساس، قانون‌گذار افغانستان روی این مسئله تمرکز نموده و برای کاهش تقاضای مواد مخدر در افغانستان، راهکاری را در قانون پیش‌بینی کرده است. بر اساس ماده‌ی ۶ (فقره ۱، بند ۴-۵) قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، دولت تلاش دارد تا با «ایجاد شفاخانه‌ها و محلات مخصوص بازتوانی، جهت تداوی معتادان و آماده ساختن آن‌ها به حیات سالم اجتماعی» در بازار تریاک و مواد مخدر دخالت نموده و تقاضای مواد مخدر را کاهش دهد.

تداوی معتادان و تامین فرصت‌های بازتوانی برای آنان، نشان‌دهنده‌ی رویکردی است که تنها به تقاضای مواد مخدر پرداخته و آن را از طریق نهادهای درمانی و اجتماعی کاهش می‌دهد. این نوع از پیش‌گیری به‌طور فعال و با مشارکت سازمان‌های دولتی و غیردولتی، خدمات بهداشتی و درمانی را برای افراد مبتلا به اعتیاد فراهم می‌آورد. به‌ویژه، در صورتی که این اقدامات همراه با آموزش‌های اجتماعی و آگاهی‌بخشی در سطح جامعه باشد، تاثیرات آن در کاهش تقاضا و پیش‌گیری از اعتیاد می‌تواند بسیار موثرتر باشد.

مجازات مجرمان: مجازات مجرمان دارای انواع و مراتب مختلف است که در ذیل بیان می‌گردد: (۱) مجازات دهقانان: قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان برای دهقانانی که به کشت خشخاش، کوکا و بنگ اقدام می‌کنند، مجازات‌هایی را در نظر گرفته است. بر اساس ماده‌ی ۴۱ این قانون، میزان مجازات بر اساس مقدار زمین زیر کشت تعیین می‌شود. شخصی که تا یک بسوه زمین را به کشت خشخاش یا کوکا اختصاص دهد، به حبس قصیر یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار افغانی محکوم می‌شود. در صورتی که میزان زمین از یک جریب بیش‌تر باشد، افزون بر دو سال حبس در برابر هر بسوه اضافه از یک جریب، دو ماه به حبس وی اضافه می‌شود (کد جزای افغانستان، ۱۳۸۹: ماده‌ی ۳۰۱، بند ۲، فقره‌ی ۱-۲).

برای کشت بنگ نیز شرایط مشابه اعمال می شود، اما میزان مجازات اندکی کم تر است. افرادی که تا ۱۰ بسوه زمین را زیر کشت بنگ ببرند، به جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار افغانی، از یک بسوه بیش تر تا یک جریب، به حبس قصیر محکوم خواهند شد و در صورت افزایش زمین به بیش از یک جریب، افزون بر یک سال حبس در برابر هر بسوه اضافه، یک ماه حبس افزایش می یابد. البته مدت حبس نمی تواند بیش تر از پنج سال باشد (کد جزای افغانستان، ۱۳۹۶: ماده ی ۱۰۳، بند ۱).

ماده ی ۳۴ قانون مبارزه با مواد مخدر نیز، مجازات را برای دهقانانی که اقدام به کشت نباتات مولد مواد مخدر مانند بنگ، خشخاش و کوکا می کنند، مشخص کرده است. این ماده میان دهقانانی که مالک زمین نیستند و کسانی که به عنوان مالک، گروگیرنده یا اجاره گیرنده این جرم را مرتکب می شوند، تفاوت قایل شده است. دهقانانی که بدون مالکیت زمین اقدام به زرع بنگ، خشخاش یا کوکا کنند، بسته به مساحت زمین، به حبس های مختلف (از سه ماه تا ده سال) محکوم می شوند. در صورتی که مالک زمین یا اجاره گیرنده مرتکب این جرم شود، مجازات وی دو برابر خواهد بود. هم چنین، این ماده بر تخریب مزارع و در برخی موارد، مصادره ی زمین های زیر کشت مواد مخدر تاکید دارد (قانون مبارزه با مواد مخدر و مسکرات، ۱۳۹۶: ماده ی ۳۴).

در عین حال، قانون به ابعاد محیط زیستی مبارزه با کشت مواد مخدر نیز توجه داشته است. تخریب مزارع تنها با روش هایی که اثرات سوء بر محیط زیست یا سلامت عمومی نداشته باشد، مجاز است و نیاز به تایید وزارت صحت عامه و اداره ی ملی حفاظت از محیط زیست دارد (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر، ۱۳۹۶: ماده ی ۲۱).

در مجموع، قانون گذار افغانستان با جرم انگاری کشت مواد مخدر و تعیین مجازات تدریجی، سیاستی بازدارنده در قبال دهقانان اتخاذ کرده است. افزون بر مجازات فردی، از بین بردن کشتزارها و ممنوعیت جبران خسارت، به عنوان ابزاری برای کاهش انگیزه های اقتصادی این فعالیت در نظر گرفته شده است. از سوی دیگر، قانون به ملاحظات محیط زیستی نیز توجه کرده و از تخریب غیرکنترل شده ی مزارع جلوگیری نموده است. ۲) مجازات قاچاق بران: قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، با توجه به گسترش تولید و قاچاق مواد مخدر، مجازات های مشخصی را برای قاچاق چیان در نظر گرفته است. قاچاق مواد مخدر یکی از جرایم سنگینی است که در قوانین افغانستان مجازات های سختی برای آن در نظر گرفته شده است. قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، بر اساس نوع و مقدار ماده مخدر، سطوح مختلفی از مجازات را برای مرتکبان این جرم تعیین کرده است.

قاچاق هیروئین، مورفین و کوکائین: بر اساس ماده ی ۳۶ قانون مبارزه با مواد مخدر، مجازات قاچاق هیروئین، مورفین و کوکائین بر اساس مقدار مواد تعیین می شود. به طور نمونه، قاچاق کم تر از یک گرم از این مواد، به حبس کوتاه مدت از ۹ ماه تا یک سال منجر می شود، در حالی که قاچاق بیش از ۱۰۰ گرم، می تواند به حبس طولانی مدت منجر شود (قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، ۱۳۹۶: ماده ی ۳۶). این رویکرد نشان دهنده ی شدت مجازات برای افزایش مقدار مواد قاچاق شده است.

قاچاق تریاک: تریاک به عنوان یکی از رایج ترین مواد مخدر در افغانستان، شامل ماده ی ۳۸ قانون است. این ماده نیز مانند سایر بخش های قانون، بر اساس مقدار تریاک، مجازات متفاوتی را اعمال می کند. قاچاق کم تر از ۱۰

گرام تریاک می‌تواند به شش ماه حبس منجر شود، در حالی که مقادیر بالاتر از پنج کیلوگرام می‌تواند به بیش از پنج سال حبس منجر شود (قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۳۸).

قاچاق چرس: ماده‌ی ۳۹ قانون به مجازات قاچاق چرس پرداخته است. بر اساس این ماده، مجازات قاچاق این ماده نیز بر اساس مقدار آن تعیین می‌شود. به‌طور نمونه، حمل کم‌تر از ۲۵ گرام چرس به شش تا ۹ ماه حبس و بیش از ۲۰ کیلوگرام به بیش از هشت سال حبس محکوم خواهد شد (قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، ۱۳۹۶: ماده‌ی ۳۹).

تحلیل این مواد قانونی نشان می‌دهد که قانون‌گذار افغانستان، در راستای مبارزه با قاچاق مواد مخدر، یک سیستم مجازات محور را اتخاذ کرده است. شدت مجازات بسته به نوع و مقدار مواد قاچاق شده متفاوت است و در مواردی می‌تواند تا حبس طولانی مدت ادامه یابد. این رویکرد نشان می‌دهد که دولت افغانستان با اتخاذ مجازات سنگین، قصد دارد از گسترش قاچاق مواد مخدر جلوگیری کند، اما این مجازات، در مقایسه با سود هنگفت ناشی از قاچاق مواد مخدر، بازدارندگی محدود دارند. قاچاق مواد مخدر، به‌ویژه هیروئین، یکی از منابع اصلی درآمد باندهای مافیایی بین‌المللی است. بر اساس گزارش سازمان ملل، وجود بیش از ۲۰۰ میلیون معتاد در جهان، بازار گسترده‌ای را برای این گروه‌ها ایجاد کرده است (هاشمی، ۱۳۸۷). بنابراین، تعیین سقف بیست سال حبس برای مجرمان اصلی، ممکن است نتواند به‌طور موثر از فعالیت شبکه‌های قاچاق جلوگیری کند.

در مجموع، قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر افغانستان، با جرم‌انگاری قاچاق انواع مواد مخدر و تعیین مجازات متناسب، تلاش کرده است تا از گسترش این پدیده جلوگیری کند. با این حال، میزان مجازات تعیین شده، به‌ویژه برای جرایم سنگین‌تر مانند قاچاق هیروئین و تریاک، در مقایسه با ابعاد گسترده‌ی این تجارت غیرقانونی، کافی به نظر نمی‌رسد.

مجازات هم‌کاران مجرم: بر اساس ماده‌ی ۳۰۹ قانون جزای افغانستان (۱۳۹۶) هر فردی که به نحوی در تسهیل تولید یا قاچاق مواد مخدر دخالت داشته باشد، از جمله فراهم کردن وسایل تولید یا قاچاق، مجازات سنگینی را متحمل خواهد شد. اگر شخصی وسایل مجاز را برای تولید مواد غیرمجاز به کار گیرد، به حبس طویل بیش از ۱۰ سال محکوم می‌شود. هم‌چنین، افرادی که به‌طور عمدی وسایل تولید و قاچاق مواد مخدر را فراهم کنند، به حبس متوسط و مصادره‌ی اموال محکوم می‌شوند. در صورتی که این اقدامات توسط افراد حقوقی (شرکت‌ها یا موسسات) صورت گیرد، بار اول جریمه‌ی نقدی از دو میلیون تا پنج میلیون افغانی در نظر گرفته می‌شود و در صورتی که تکرار شود، افزون بر جریمه‌ی نقدی، جواز فعالیت فرد یا شرکت نیز لغو خواهد شد.

این احکام، نشان‌دهنده‌ی رویکرد پیش‌گیرانه‌ی قانون‌گذار در قبال جرایم مرتبط با مواد مخدر است. با این حال، یکی از چالش‌های مهم در این زمینه، شناسایی و اثبات نقش همدستان و کسانی است که در مراحل برنامه‌ریزی و تسهیل این جرایم مشارکت دارند. از آن‌جا که بسیاری از فعالیت‌های مرتبط با قاچاق و توزیع مواد مخدر به‌صورت سازمان‌یافته و مخفیانه انجام می‌شود، اجرای این احکام نیازمند سازوکارهای پیشرفته‌ی اطلاعاتی و قضایی است.

جزای مالی: مجازات مالی، یکی دیگر از ابزارهای قانونی برای مقابله با جرایم مواد مخدر است. این مجازات شامل جزای نقدی و مصادره‌ی اموال می‌شود که هدف آن، ضربه‌زدن به انگیزه‌ی مالی مجرمان است. از آن‌جا که

جرایم مرتبط با مواد مخدر عمدتاً به دلیل سودآوری بالای آن‌ها رخ می‌دهند، استفاده از ابزارهای مالی می‌تواند در کاهش این جرایم تاثیرگذار باشد.

بر اساس ماده‌ی ۳۱ و ماده‌ی ۳۲ قانون مبارزه با مواد مخدر افغانستان، جزای مالی به عنوان یکی از راهکارهای موثر در مبارزه با این پدیده‌ی شوم معرفی شده است. ماده‌ی ۳۱ به ضبط دارایی‌ها و وجوه افراد مظنون به جرایم مواد مخدر اشاره دارد. طبق این ماده، مراجع ذیربط می‌توانند در جریان کشف و تحمیل جرم، حسابات بانکی و معاملات مالی افراد مظنون را مسدود کنند. هم‌چنین، این قانون به منظور جلوگیری از پول‌شویی و استفاده از عواید ناشی از جرم، اجازه مصادره‌ی دارایی‌ها و انجماد حساب‌های مالی را می‌دهد. در ماده‌ی ۳۲ نیز، به وضوح اشاره شده است که دارایی‌ها، اموال و وسایلی که در ارتکاب جرایم مواد مخدر استفاده شده یا به نحوی مرتبط با این جرایم هستند، مصادره خواهند شد. این دارایی‌ها تحت نظارت کمیسیون‌های مختلف به فروش خواهند رسید و وجوه حاصله از آن به بانک مرکزی تحویل داده می‌شود. این اقدامات نه تنها به محدود کردن منابع مالی قاچاق‌چیان کمک می‌کند، بلکه می‌تواند منبعی برای تامین هزینه‌های درمان معتادان نیز باشد. این‌گونه مجازات مالی هدف‌مند و قوی به ایجاد فشار اقتصادی بر افراد و گروه‌های درگیر در قاچاق مواد مخدر کمک کرده و در راستای مبارزه با این جرم سازمان‌یافته موثر است.

بنابراین، قانون افغانستان، با جرم‌انگاری مشارکت در جرایم مواد مخدر و پیش‌بینی مجازات‌های مالی، تلاش کرده است تا از گسترش این جرایم جلوگیری کند. تعیین جزای نقدی و مصادره‌ی اموال، می‌تواند به عنوان یک ابزار موثر در کاهش انگیزه‌های مالی مجرمان عمل کند، اما اجرای موثر این قوانین نیازمند تقویت سازوکارهای شناسایی و ضبط اموال، هم‌کاری‌های بین‌المللی، و برخورد جدی با فساد در نهادهای اجرایی است. در غیر این صورت، مجرمان هم‌چنان قادر خواهند بود از نقاط ضعف سیستم سوءاستفاده کرده و به فعالیت‌های غیرقانونی خود ادامه دهند.

۲. جرایم مواد مخدر در اسناد بین‌المللی

جرایم مواد مخدر در اسناد بین‌المللی به مجموعه‌ای از اقدامات غیرقانونی مربوط به تولید، توزیع و مصرف مواد مخدر اشاره دارند که به صورت فراملی و در سطح جهانی مورد توجه قرار می‌گیرند. این جرایم نه تنها تهدید برای امنیت ملی کشورها هستند، بلکه تأثیرات منفی گسترده‌ای بر روی سلامت عمومی، توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی و حقوق بشر دارند. اسناد بین‌المللی مانند کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر، به‌ویژه کنوانسیون ۱۳۴۰ و ۱۳۶۷، چارچوب قانونی برای مبارزه با این جرایم را فراهم کرده‌اند.

۲/۱. مصداق‌شناسی

جرایم مرتبط با مواد مخدر شامل طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های غیرقانونی هستند که به تولید، قاچاق، توزیع و مصرف مواد مخدر در سطح بین‌المللی می‌پردازند. این مصداق‌ها از جنبه‌های مختلف حقوقی و اجتماعی قابل شناسایی هستند و در اسناد بین‌المللی به‌طور خاصی تعریف و طبقه‌بندی می‌شوند. از جمله این مصداق‌ها می‌توان به تولید و کشت مواد مخدر، قاچاق مواد، مصرف غیرقانونی و فعالیت‌های سازمان‌های جنایی مرتبط با مواد مخدر اشاره کرد.

تولید مواد مخدر: در سطح بین‌المللی، کنوانسیون ۱۳۶۷ به صراحت بر ممنوعیت تولید مواد مخدر تاکید دارد و کشورهای عضو را موظف به اتخاذ تدابیر قانونی در این خصوص کرده است. بر اساس ماده‌ی ۳، بند ۱ این کنوانسیون، تولید غیرقانونی هرگونه مواد مخدر که مخالف مقررات کنوانسیون ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ باشد، جرم محسوب می‌شود (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۳، بند ۱). افزون بر این، ماده‌ی ۳، بند ۲ کنوانسیون ۱۳۶۷، کشورهای عضو را ملزم به جرم‌انگاری کشت گیاهان تولیدکننده‌ی مواد مخدر مانند خشخاش، شاهدانه و کوک کرده است. این امر نشان می‌دهد که در اسناد بین‌المللی، تولید مواد مخدر یک جرم اساسی تلقی شده و ممنوعیت آن یک اقدام ضروری در راستای کاهش عرضه‌ی جهانی مواد مخدر محسوب می‌شود.

قاچاق مواد مخدر: در اسناد بین‌المللی، کنوانسیون ۱۳۶۷، قاچاق مواد مخدر را یک جرم سازمان‌یافته‌ی بین‌المللی تلقی کرده است. بر اساس ماده‌ی ۳، بند ۱ و ۲ این کنوانسیون، هرگونه واردات، صادرات، حمل و نقل، عرضه برای فروش، توزیع و ارسال مواد مخدر بدون مجوز، جرم محسوب می‌شود (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۳، بند ۱ و ۲). این کنوانسیون هم‌چنین کشورها را موظف کرده است که برای مقابله با شبکه‌های قاچاق بین‌المللی همکاری‌های اطلاعاتی و حقوقی داشته باشند.

افزون بر این، کنوانسیون ۱۳۴۰ در ماده‌ی ۱ خود، هرگونه کشت، دادوستد و حمل مواد مخدر که مخالف اهداف این معاهده باشد را به عنوان «قاچاق» شناخته است (کنوانسیون ۱۳۴۰، ماده‌ی ۱). این نشان می‌دهد که قاچاق مواد مخدر به عنوان یک تهدید بین‌المللی در نظر گرفته شده و برای مقابله با آن، کشورهای عضو مکلف به همکاری گسترده هستند.

استعمال مواد مخدر: کنوانسیون ۱۳۶۷، استعمال مواد مخدر را در صورتی که بدون مجوز پزشکی انجام شود، جرم تلقی کرده است. بر اساس ماده‌ی ۳ این کنوانسیون، سوء مصرف مواد مخدر که بدون نسخه‌ی داکتر صورت گیرد، جرم محسوب شده و قابل پیگرد است (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۳). این موضوع نشان می‌دهد که استعمال مواد مخدر، در صورتی که خارج از چارچوب درمانی باشد، به عنوان یک جرم در نظر گرفته می‌شود.

در عین حال، سازمان ملل متحد در اسناد خود تاکید دارد که اعتیاد به مواد مخدر یک بیماری است و افرادی که دچار این وضعیت هستند، نیازمند درمان و بازپروری می‌باشند (زراعت، ۱۳۸۹: ۸۷). بر این اساس، در برخی کشورها، سیاست‌های جایگزین مانند درمان اجباری و توان‌بخشی اجتماعی به جای مجازات کیفری برای معتادان در نظر گرفته شده است. بنابراین، اسناد بین‌المللی، تولید، قاچاق و استعمال مواد مخدر را به عنوان جرایم مهم تلقی کرده و برای آن‌ها تدابیر خاصی در نظر گرفته‌اند.

۲/۲. راهکارهای مبارزه

اسناد بین‌المللی برای مبارزه با جرایم مربوط به مواد مخدر، راه‌ها و شیوه‌های مختلفی در نظر گرفته است، که در ذیل به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

مبارزه با تولید مواد مخدر: برای مبارزه با تولید مواد مخدر، شیوه‌ها و راهکارهای مختلفی را تعیین کرده است که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود: (۱) تغییر الگوی کشت: یکی از راهکارهای بین‌المللی برای مبارزه با مواد مخدر، تغییر در الگوی کشت است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در بیست‌مین نشست خود چنین صراحت دارد:

توسعه‌ی جایگزین، یکی از اجزای کلیدی سیاست و برنامه‌های کاهش تولید غیرقانونی مواد مخدر سازمان ملل متحد است که در چارچوب جامع استراتژی جهانی مبارزه با مواد مخدر به تصویب رسیده است (اباذری قومشی، ۱۳۸۳: ۲۰۸). مجمع عمومی سازمان ملل متحد، راز موفقیت طرح جایگزین را هماهنگی سیاست‌های ملی و بین‌المللی دانسته و در راستای تحقق این هدف، جلب کمک‌های مالی کشورهای عضو را در جهت توسعه‌ی روستایی و ارتقای دانش محلی، ناگزیر می‌داند. این سازمان تلاش می‌کند فعالیت‌های برنامه کنترل مواد مخدر را در هم‌سویی با سایر موسسات بین‌المللی هدایت کند (همان: ۲۰۸). این سیاست در راستای مشارکت جوامع روستایی و دهقانان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه است. مشارکت کشاورزان در انتخاب کشت‌های بدیل به جای مواد مخدر، نه تنها منجر به کاهش تولید مواد مخدر می‌شود، بلکه به کاهش فقر و ارتقای کیفیت زندگی آن‌ها نیز کمک می‌کند. ۲) نابودکردن محصولات مخدر: یکی از شیوه‌های مبارزه با مواد مخدر در اسناد بین‌المللی، از بین بردن محصولات افیونی است. در این زمینه، هم‌کاری کشورهای عضو را نیز مهم عنوان کرده‌اند. اسناد بین‌المللی مقرر می‌دارد که اقدامات ملی در این زمینه نباید خفیف‌تر از اقدامات بین‌المللی باشد (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۱۴، بند ۱). طبق کنوانسیون ۱۳۶۷: هر یک از اعضا، اقدامات لازم را برای ممنوعیت کشت غیرقانونی و از بین بردن گیاهان تخدیرکننده و یا موثر بر اعصاب از قبیل خشخاش، بوته کوک و گیاه شاهدانه که به نحو غیرقانونی در قلمرو سرزمین آن کشت می‌گردد، معمول خواهد داشت (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۱۴، بند ۲). از بردن عوامل عرضه و تقاضا: کاهش عوامل عرضه و تقاضا یکی از راهکارهای پیش‌گیرانه از جرایم مخدر است. سازمان ملل متحد برای تحقق این امر عزم و اراده‌ی راسخ دارد و تلاش می‌کند از طریق اعمال استراتژی‌های داخلی و بین‌المللی، عوامل عرضه و تقاضای غیرقانونی مواد مخدر را از بین ببرد. اراده‌ی جدی سازمان در امر از بین بردن عوامل عرضه و تقاضای مواد مخدر، به صورت جدی در اعلامیه‌ی سیاسی دوازدهمین اجلاس ویژه‌ی مجمع عمومی سازمان ملل متحد مطرح شده است. در این اعلامیه آمده است:

مواد مخدر زندگی انسان‌ها و جوامع را نابود می‌کند، توسعه‌ی پایدار و پیشرفت را خدشه‌دار می‌سازد و سبب بروز جرایم می‌گردد. مواد مخدر تمام بخش‌های جامعه را در تمام کشورهای عضو تحت شعاع قرار می‌دهد و آزادی و رشد جوانان، که به عنوان مهم‌ترین دارای و ثروت جهان است را از بین می‌برد. مواد مخدر بزرگ‌ترین دشمن سلامت و رفاه انسان‌ها است و استقلال کشورها، ثبات ملت‌ها، ساختار کلی جوامع و منزلت میلیون‌ها انسان امیدوار و خانواده‌های آنان است. در نتیجه، کشورهای عضو سازمان ملل متحد، در دوازدهمین اجلاس ویژه مجمع عمومی گردهم آمده‌ایم تا اقدام برتر جهت مبارزه با این معضل را با روحیه‌ی متعالی و با هم‌کاری همه از میان برداریم (اباذری قومشی، ۱۳۸۳: ۱۸۵). مواد مخدر به عنوان تهدیدی ساختاری برای بنیان‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشورها و آینده‌ی جوانان معرفی شده است.

مبارزه با قاچاق مواد مخدر: قاچاق مواد مخدر یکی از چالش‌های جدی در سطح بین‌المللی است که امنیت، سلامت عمومی و ثبات اجتماعی را تهدید می‌کند. جامعه‌ی جهانی با درک پی‌آمدهای گسترده این معضل، اقدام به تدوین اسناد و معاهدات بین‌المللی نموده است تا هم‌کاری میان کشورها در مبارزه با این پدیده تقویت شود. از جمله مهم‌ترین این اسناد می‌توان به کنوانسیون ۱۳۴۰ در مورد مواد مخدر، کنوانسیون ۱۳۵۰ درباره‌ی مواد روان‌گردان و کنوانسیون ۱۳۶۷ برای مقابله با قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان اشاره کرد. این

اسناد، کشورها را ملزم می‌سازد تا از طریق جرم‌انگاری، تقویت همکاری‌های بین‌المللی، کنترل مرزها و اقدام‌های پیش‌گیرانه، با قاچاق مواد مخدر مقابله کنند. اسناد بین‌المللی راهکارهای زیر را برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر تعیین کرده است:

کنترل مرزها: یکی از راهکارهای اساسی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر، کنترل موثر مرزها است که در اسناد بین‌المللی به عنوان یک اقدام کلیدی مورد تاکید قرار گرفته است. کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان (۱۳۶۷) کشورهای عضو را ملزم می‌سازد تا با تقویت نظارت مرزی، استفاده از فن‌آوری‌های پیشرفته و همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه، از عبور غیرقانونی مواد مخدر جلوگیری کنند. این کنوانسیون به‌طور خاص به «کنترل مسیرهای دریایی» پرداخته و کشورها را تشویق می‌کند که از طریق تبادل اطلاعات و هماهنگی عملیات مشترک، مسیرهای اصلی قاچاق را شناسایی و مسدود کنند. (کنوانسیون ۱۳۶۷، ماده‌ی ۱۷) اجرای این تدابیر، نقش مهمی در کاهش قاچاق بین‌المللی مواد مخدر ایفا کرده و به تامین امنیت جهانی کمک می‌کند.

مبارزه با عوامل قاچاق: یکی از راهکارهای کلیدی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر، مقابله با عوامل ایجاد و گسترش این پدیده، از جمله فقر، بیکاری، ضعف حاکمیت قانون و تقاضای بالا برای مواد مخدر است. اسناد بین‌المللی مانند کنوانسیون ۱۳۶۷ سازمان ملل متحد، کشورها را ملزم می‌سازد تا افزون بر سرکوب قاچاق‌چیان، اقداماتی را برای کاهش تقاضای مواد مخدر، توسعه‌ی اقتصادی و تقویت نهادهای قانونی به کار گیرند. با این حال، چالش اصلی در این مسیر، نقش شبکه‌های قدرت‌مند قاچاق بین‌المللی و برخی قدرت‌های بزرگ است که در برخی موارد، سیاست‌های متناقضی در قبال تولید و توزیع مواد مخدر دارند. مافیاهای بین‌المللی و گروه‌های سازمان‌یافته قاچاق، با بهره‌گیری از ضعف ساختارهای دولتی در کشورهای درگیر، به فعالیت‌های خود ادامه داده و حتی از فساد در برخی نهادهای حکومتی برای تسهیل عملیات خود استفاده می‌کنند. ماده‌ی ۱۴ کنوانسیون ۱۳۶۷ بر توسعه‌ی جایگزین و حمایت از معیشت پایدار تاکید دارد، اما مقابله با نفوذ و حمایت‌های غیرمستقیم برخی قدرت‌های جهانی از شبکه‌های قاچاق، هم‌چنان چالشی اساسی در مبارزه با این پدیده است.

مبارزه با اعتیاد و استعمال مواد مخدر: تا زمانی که عوامل زمینه‌ساز اعتیاد از میان نرود، تکیه‌ی صرف بر درمان این معضل، ساده‌انگاری خواهد بود. در جامعه‌ای که فقر، بیکاری، بی‌سواد و فاصله از ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی کاهش یابد، به‌طور طبیعی میزان اعتیاد نیز یا وجود نخواهد داشت یا به حداقل خواهد رسید. بر این اساس، بیستمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد در خصوص مبارزه با مواد مخدر (UNGASS, 1377) تصمیمات مهمی را در زمینه‌ی شناسایی علل و اراییه‌ی راهکارهای عملی برای مقابله با این بحران اتخاذ کرد.

در اصول بنیادین کاهش تقاضای مواد مخدر، این اجلاس تاکید می‌کند که تمامی کشورها با پی‌آمدهای مخرب مصرف و قاچاق مواد مخدر مواجه‌اند. این پدیده نه تنها بهداشت عمومی را تهدید می‌کند، بلکه موجب افزایش جرایم، خشونت، فساد، ائتلاف منابع انسانی و مالی و فروپاشی اجتماعی می‌شود. افزون بر این، ساختارهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جوامع نیز از آسیب‌های اعتیاد مصون نمی‌مانند. از همین رو، سیاست‌های کاهش تقاضا باید همه اقصاء و سطوح جامعه را دربرگیرد تا تاثیرگذاری لازم را داشته باشد (UNODC, 1402).

مطابق با اصول پذیرفته‌شده در اسناد بین‌المللی، هرگاه معضل اعتیاد در جامعه‌ای گسترش یابد، مسوولیت نخست بر عهده‌ی دولت‌ها است تا با ایجاد و توسعه‌ی مراکز درمانی و بازپروری، امکان دسترسی آسان معتادان به خدمات درمانی و حمایت‌های اجتماعی را فراهم کنند. کنوانسیون ۱۳۶۷ سازمان ملل متحد و دستورالعمل‌های دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل (UNODC, 1402) تأکید دارند که کشورها باید افزون بر تقویت مراکز ترک اعتیاد، برنامه‌های جامعی را برای توان‌بخشی جسمی و روانی معتادان اجرا کرده و زمینه‌ی بازگشت آنان به جامعه را مهیا سازند. هم‌چنین، اطلاع‌رسانی عمومی از طریق انتشار گزارش‌ها و ترجمه منابع علمی بین‌المللی در حوزه مواد مخدر و اجرای برنامه‌های آموزشی، از جمله اقدامات ضروری در این راستا محسوب می‌شود.

افزون بر این، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و در معرض خطر اعتیاد، نیازمند تدوین و اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در سطح ملی و محلی است. سازمان جهانی بهداشت (WHO, 1401) و کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل (CND, 1402) بارها تأکید کرده‌اند که بدون اجرای سیاست‌های جامع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، نمی‌توان به نتایج پایدار در کاهش اعتیاد و مقابله با قاچاق مواد مخدر دست یافت. بنابراین، کشورها موظف‌اند با اتخاذ رویکردهای پیش‌گیرانه و درمانی، در کنار اقدامات سرکوب‌گرانه علیه قاچاق‌چیان، به ریشه‌های اقتصادی و اجتماعی این معضل نیز توجه ویژه‌ای داشته باشند.

۳. جرایم مواد مخدر در قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی: اشتراکات و تفاوت‌ها

پدیده‌ی جرایم مرتبط با مواد مخدر از چالش‌های عمده در سطح ملی و بین‌المللی است که هم‌کاری کشورها و هم‌سویی در سیاست‌های را ایجاب می‌کند. افغانستان با توجه به موقعیت جغرافیایی و وضعیت اجتماعی‌اش، یکی از نقاط حساس در زمینه‌ی تولید و قاچاق مواد مخدر به شمار می‌رود. بر این اساس، قوانین داخلی افغانستان و اسناد بین‌المللی هردو تلاش کرده‌اند تا با تدوین مکانیزم‌های موثر، به مقابله با این معضل جهانی بپردازند. در این میان، شباهت‌ها و تفاوت‌های مهمی میان دو نظام حقوقی یادشده دیده می‌شود که بررسی آن‌ها برای اصلاح سیاست‌های کیفری افغانستان و تطابق بیشتر با استانداردهای جهانی بسیار ضروری است.

۳/۱. نقاط اشتراک

میان قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی در زمینه‌ی مبارزه با جرایم مواد مخدر، اشتراک‌های قابل‌توجهی وجود دارد که نشان‌دهنده هم‌گرایی در تحلیل و پاسخ به این پدیده فراملی است. نخستین اشتراک در نگاه کلان به مواد مخدر به‌عنوان تهدیدی برای امنیت عمومی، سلامت جامعه و توسعه‌ی پایدار مشاهده می‌شود. در ماده‌ی ۲ قانون مبارزه در برابر مسکرات و مواد مخدر افغانستان (۱۳۸۹) تصریح شده که مواد مخدر تهدید جدی برای ثبات جامعه و نظم عمومی به‌شمار می‌رود. این نگاه در اسناد بین‌المللی نیز انعکاس یافته است؛ به‌ویژه در مقدمه کنوانسیون ۱۳۶۷ سازمان ملل که بر لزوم مقابله با تأثیرات مخرب مواد مخدر بر جامعه جهانی تأکید می‌کند (UN, 1367). هردو چارچوب حقوقی به ابزارهای مشترکی برای مبارزه متوسل می‌شوند؛ از جمله جرم‌انگاری تولید، حمل، توزیع و مصرف مواد مخدر، تعیین مجازات‌های کیفری، توقیف اموال حاصل از جرایم مرتبط و هم‌کاری‌های قضایی و اطلاعاتی با سایر کشورها. به‌طور مشخص، ماده‌ی ۲۸ قانون افغانستان در مورد مصادره‌ی اموال با ماده‌ی ۵ کنوانسیون ۱۳۶۷ تطبیق دارد و ماده‌ی ۵۳ قانون داخلی نیز سازوکارهایی برای هم‌کاری منطقه‌ای و بین‌المللی در

زمینه کشف و پیگرد قاچاق چیان فراهم آورده است. هم چنین، در هردو نظام حقوقی، به نقش نهادهای اجرایی، قضایی و امنیتی در پیش گیری و پیگرد جرایم مرتبط تاکید شده است (اباذری فومشی، ۱۳۸۳).

۳/۲. نقاط افتراق

با وجود اشتراکات گسترده، تفاوت هایی نیز میان میکانیزم های قانونی افغانستان و اسناد بین المللی در زمینه ی مقابله با مواد مخدر به چشم می خورد که ناشی از تفاوت در ساختارهای حقوقی، فرهنگی و اجرایی است. یکی از مهم ترین تفاوت ها، در نوع مواد تحت پوشش قوانین است؛ در حالی که قوانین افغانستان، به ویژه قانون ۱۳۸۹، مصرف و حمل الكل و مشروبات الکلی را نیز در زمره ی مواد ممنوعه قلم داد می کند، در کنوانسیون های بین المللی مانند ۱۳۴۰ و ۱۳۶۷، تمرکز عمدتاً بر مواد روان گردان غیرمجاز است. دلیل این تفاوت، ریشه در زمینه های مذهبی و اجتماعی افغانستان دارد (الطیار، ۱۳۸۶: ۸۰-۱۲۰). از سوی دیگر، در نظام بین المللی، بر پیش گیری اجتماعی، کاهش تقاضا و درمان معتادان تاکید بیش تر شده است. به طور نمونه، ماده ی ۱۴ کنوانسیون ۱۳۶۷ بر اصلاحات اجتماعی، آموزش عمومی و حمایت از بهبود یافتگان تاکید دارد، در حالی که در نظام حقوقی افغانستان، جنبه ی کیفری و سرکوب گرایانه غالب است. هم چنین، تفاوت در ظرفیت اجرایی از چالش های دیگر است. نهادهای بین المللی مانند دفتر مقابله با مواد مخدر سازمان ملل (UNODC) نقش حمایتی، تحلیلی و نظارتی موثر دارند، اما در افغانستان، به دلیل چالش هایی مانند ضعف نهادهای دولتی، فساد، ناامنی و نفوذ گروه های غیرقانونی، پیاده سازی کامل قوانین با موانع جدی مواجه است (سردارنیا و سالاری، ۱۳۹۸: ۴۷ - ۵۱). این تفاوت ها نشان دهنده ی ضرورت اصلاح سیاست های داخلی افغانستان و هم سویی بیش تر با تعهدات بین المللی است.

نتیجه گیری

مواد مخدر امروزه به یکی از تهدیدات عمده ی جهانی تبدیل شده است و افغانستان با توجه به موقعیت جغرافیایی، ضعف های اقتصادی و مشکلات امنیتی که دارد، بیش تر از سایر کشورها تحت تاثیر این پدیده قرار گرفته است. مبارزه با مواد مخدر در افغانستان نیازمند رویکردی جامع و همزمان ملی و بین المللی است. در این راستا، بررسی راهکارها و سیاست های اتخاذ شده توسط قانون افغانستان و اسناد بین المللی می تواند درک بهتری از نحوه ی مقابله با این بحران ارایه دهد. قوانین افغانستان و اسناد بین المللی در تعیین موارد زیر، وجوه اشتراک دارند:

(۱) تاکید بر تغییر الگوی کشت مواد مخدر: هم قانون افغانستان و هم اسناد بین المللی بر تغییر الگوی کشت مواد مخدر به کشت محصولات جایگزین و کم خطرتر تاکید دارند. (۲) نابودی محصولات مخدر: هردو طرف بر نابودی مواد مخدر و تولیدات غیرقانونی آن به عنوان یک اقدام ضروری برای مقابله با این بحران جهانی تاکید می کنند. (۳) کاهش تقاضا از طریق درمان معتادان: مبارزه با مواد مخدر در افغانستان و اسناد بین المللی به ویژه بر نیاز به برنامه های درمانی و پیش گیرانه برای معتادان به منظور کاهش تقاضای مواد مخدر تاکید دارند. (۴) هم کاری بین المللی و ملی: هردو طرف اذعان دارند که موفقیت در مبارزه با مواد مخدر به هم کاری نزدیک بین دولت ها و نهادهای بین المللی بستگی دارد.

در عین حال، موارد زیر می تواند به عنوان قاطع افتراق در قوانین ملی و بین المللی مورد توجه قرار گیرد: (۱) مجازات مجرمان: در حالی که اسناد بین المللی بیش تر بر راهکارهای پیش گیرانه و کاهش تقاضا تاکید دارند، قانون افغانستان

بر مجازات شدید مجرمان، از جمله تولیدکنندگان، قاچاق‌چیان و مصرف‌کنندگان، متمرکز است. این رویکرد سخت‌گیرانه برای مقابله با مواد مخدر در افغانستان شامل حبس طولانی‌مدت، جریمه‌های سنگین و حتی مجازات اعدام برای موارد خاص است. ۲) شرایط خاص افغانستان: در حالی که اسناد بین‌المللی سیاست‌هایی کلی برای مبارزه با مواد مخدر دارند، افغانستان به دلیل مشکلات امنیتی، اقتصادی و اجتماعی خاص خود، به راهکارهایی ویژه و بومی برای مقابله با این بحران نیاز دارد. به این دلیل، قوانین افغانستان راهکارها و مکانیزم‌هایی را پیشنهاد کرده است که می‌تواند با توجه به شرایط خاص این کشور، راه‌گشا باشد. ۳) توان اجرایی و نظارتی: نهادهای بین‌المللی معمولاً از ظرفیت‌های بیش‌تر برای نظارت و هم‌کاری برخوردارند، در حالی که افغانستان در اجرای قوانین و نظارت بر مبارزه با مواد مخدر با چالش‌هایی جدی مواجه است.

در نهایت، هرچند که قانون افغانستان و اسناد بین‌المللی در بسیاری از زمینه‌ها اشتراک دارند، اما تفاوت‌هایی نیز در نحوه اجرا و رویکردهای قانونی وجود دارد. قانون افغانستان افزون بر اقدامات پیش‌گیرانه، بر مجازات شدید مجرمان تأکید دارد، در حالی که اسناد بین‌المللی بیش‌تر بر راهکارهای نرم‌افزاری و هم‌کاری بین‌المللی تمرکز دارند. برای موفقیت در مبارزه با مواد مخدر، نیاز است که تمام ارکان دولت، جامعه‌ی بین‌المللی و مردم افغانستان به‌طور مشترک و موثر در این راستا هم‌کاری نمایند و بر اجرای دقیق و هماهنگ قوانین تأکید کنند.

منابع

۱ الف: فارسی

۱. اباذری فومشی، منصور (۱۳۸۳)، مجموعه قوانین، بیستمین اجلاس عمومی سازمان ملل متحد در امر مبارزه با مواد مخدر، تهران.
۲. ابراهیمی، مهدی و گلدوست، حسین (۱۴۰۰)، بررسی تطبیقی سیاست جنایی ایران و افغانستان در قبال مواد مخدر، فصل‌نامه‌ی پژوهش‌نامه‌ی سیاست کیفری، پوهنتون فردوسی تهران.
۳. اکبری، ناصر (۱۴۰۰)، سیاست جنایی افغانستان در قبال جرایم مواد مخدر؛ چالش‌ها و راهکارها، کابل، موسسه‌ی مطالعات حقوقی صلح.
۴. تقفی عامری، ناصر (۱۳۸۸)، تأثیر مواد مخدر افغانستان بر امنیت ملی ایران و امنیت منطقه‌ای، تهران، مرکز مطالعات راهبردی.
۵. حبیبی، ضامن‌علی (۱۳۹۷)، سیاست جنایی افغانستان در قبال مواد مخدر، فصل‌نامه‌ی علمی - پژوهشی کاتب، سال ۵، شماره‌ی ۱۰، صص ۶۷ - ۸۶.
۶. حسین‌پور، علی‌رضا و نصرتی، کامران (۱۳۹۹)، تبیین چالش‌های هماهنگی نهادی در مبارزه با مواد مخدر در افغانستان، مجله‌ی مطالعات حقوق کیفری، پوهنتون قم.
۷. رحمدل، منصور (۱۳۸۳)، حقوق کیفری مواد مخدر، تهران، سهام دانش.
۸. رحمدل، منصور (۱۳۸۶)، سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر، تهران، نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۹. زراعت، عباس (۱۳۸۹)، حقوق کیفری مواد مخدر، تهران، ققنوس.
۱۰. ستوده، محمد (۱۳۹۹)، تحلیل حقوقی جرایم مواد مخدر در افغانستان با رویکرد تطبیقی، کابل، آریانا.
۱۱. سردارنیا، خلیل‌الله و سالاری شهر بابکی، میرزامهدی (۱۳۹۸)، واکاوی پیش‌گیری از جرایم در ایران با تمرکز بر نظریه‌ی سیستمی در علوم سیاسی، مجله‌ی پژوهش حقوق کیفری، سال هفتم، شماره‌ی ۲۷، صص ۴۳ - ۷۴.
۱۲. الطیار، عبدالله (۱۳۸۶)، مواد مخدر در فقه اسلام، مترجم: سید محمود یوسف حسین‌پور، تهران، دانشگاه فردوسی.
۱۳. لازرژ، کریستین (۱۳۹۲)، درآمدی بر سیاست جنایی، مترجم: علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، میزان.
۱۴. هاشمی، علی (۱۳۸۷)، درآمدی بر قاچاق مواد مخدر، قابل دریافت در پیوست زیر: <https://www.irna.ir/news/6376359/>
۱۵. قانون جزای افغانستان، مصوب ۱۳۵۵.
۱۶. قانون مبارزه علیه‌ی مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن، مصوب ۱۳۹۶.
۱۷. قانون مبارزه با مواد مخدر و مسکرات، مصوب ۱۳۸۹.

ب: انگلیسی

- 18) Commission on Narcotic Drugs (CND), (2023). Annual policy recommendations on drug control, Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
- 19) United Nations (1988), Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, Vienna: United Nations. https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_enf
- 20) United Nations (1988), United Nations convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances. https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
- 21) United Nations General Assembly Special Session on Drugs (UNGASS) (1998), Declaration on the guiding principles of drug demand reduction, New York: United Nations.
- 22) United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), (2013, November), Afghanistan drug report, Anti-Organized Crimes and Drugs Section, UNODC.
- 23) United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), (2023). World drug report 2023, Vienna: UNODC. <https://www.unodc.org/>
- 24) World Health Organization (WHO) (2022), Guidelines on the treatment of drug dependence. Geneva: World Health Organization

فصل نامه ی

علمی - پژوهشی رنا

سال هفتم، شماره ی ۴

زمستان ۱۴۰۳ هجری

سازوکارهای مبارزه با جرایم مواد مخدر در قوانین افغانستان و اسناد بین المللی